

Дарко Гавриловић

Природно-математички факултет, Нови Сад

УТИЦАЈ МАСОНА НА СТВАРАЊЕ И ПОЛИТИКУ СХС*

Сажетак

Аутор ће у раду на основу релевантне архивске грађе и доступне литературе да анализира развој слободног зидарства међу Србима и Хрватима до 1929. године као и међуоднос истог са јачањем српско-хрватских политичких веза. Посматрати ће се и проблематика стварања јужнословенске државе, концепт унутрашњег уређења, њен развој и унутрашњи политички сукоб те са поменути процесима настојати да повежу дешавања међу слободним зидарима.

Кључне речи: масони, Срби, Хрвати, Краљевина Срба Хрвата и Словенаца, унитаризам, федерализам.

РАД МАСОНА НА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОМ ЈЕДИНСТВУ И СТВАРАЊУ ЗАЈЕДНИЧКЕ ДРЖАВЕ ОД КРАЈА 19. ВЕКА ДО 1918. ГОДИНЕ

Идеја о стварању заједничке државе јужнословенских народа развијала се током 19. века и почетком 20. века. С друге стране, политичко искуство у Хрватској до 1897. године показало је да притисак извана, пре свега од стране владајућих кругова из Будимпеште, неће моћи да се уклони без заједничке борбе Хрвата и Срба и без демократизације јавног живота. Хрватска се и даље налазила под жестоком притиском режима бана Куена Хедерварија, који је ишао за тим да Хрватску покори искључивим интересима угарске

* Рад је резултат рада на пројекту “Друштвени односи Срба и Хрвата, национални идентитет и мањинска права с аспекта европских интеграција”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

влада. Суочени са суморном политичком стварношћу у којој су се странке оба народа исцрпљивале у међусобној борби, један део омладинаца који је тек ушао у свет политике, Хрвата и Срба из Загреба, одлучио је да крене другим политичким путем. Тако су у фебруару 1896. године студенти загребачког универзитета, усмерили енергију на окупљање хрватске и српске омладине, покушавајући да је придобију идејом народног јединства.¹⁾ Ова идеја, постала је срж идеологије једног дела студената који су се касније активно наставили да баве политиком, а који су према договору из Максимира ушли не само у странке које су активно учествовале у политичком животу Аустро-Угарске већ и у масоне. Заједнички став те Напредне омладине био је да се без промене политичког курса тадашњих странака, не може остварити преко потребно јединство (Прибићевић 1990:15). Због тога, од почетка 20.века, са уласком и напредовањем припадника те тзв. Напредне омладине у политичке странке, курс истих је почео да се мења у правцу потребе да се Хрвати и Срби удруже у политичкој борби за већа политичка права унутар Аустро-Угарске монархије.

Сличним путем, 1897. године, кренуо је и један део хрватске омладине која је била занесена предавањима Томаша Масарика (који је био масон – оп.аут.) у Прагу о словенској узајамности, о борби против клерикализма и апсолутизма. У том граду, они су покренули лист “Хрватска Мисао”, у којем су наглашавали да су Срби и Хрвати један народ и из те идеје црпели потребу блиских политичких односа. Прашки омладинци су анализирали назадовање политичког живота у земљи и при том долазили увек до јединственог закључка да се одбрана од туђинске хегемоније може спровести само српско - хрватском сарадњом.

Као што је незадовољство политичком ситуацијом у земљи расло међу Напредном омладином тако је за време владавине бана Куена Хедерварија у Хрватској, масонски удео у политичким борбама у конституисању отпора мађаризацији био све већи. То се дешавало због тога јер је број Словена, првенствено Хрвата и Срба, заинтересованих за српско-хрватску политичку сарадњу, у слободнозидарским ложама постепено био све доминантнији. Антиклерикализам, тежња за просвећивањем народних маса али и усмерење уперено против мађарских власти биле су битне ознаке деловања слободних зидара у Хрватској и то од оног тренутка када су својом бројношћу почели да бивају све заступљенији Хрвати и Срби. (Гавриловић 2011:2)

1) О појмовном и теоријском одређењу нације види код Милован Радаковић, Народ и нација – теоријске школе и правци, Политичка ревија, год.(XXIII) X, вол.30, бр.4/2011, стр.1-17.

До почетка Првог светског рата рад српских и хрватских масона био је усмерен на успостављању добрих политичких односа који су након почетка Првог светског рата били стављени у службу стварања заједничке јужнословенске државе. Њихови напори ни су били подржани само од стране домаћих политичара и угледних личности, углавном масона, као што су били Анте Трумбић, Иван Рибар или Ђорђе Вајферт, већ и од оних споља, попут Томаша Масарика и Едварда Бенеша. У циљу стварања заједничке државе масони су на располагање ставили све своје економске и духовне снаге. Након нишке декларације с краја 1914.године у којој је Србија као свој ратни циљ истакла уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, један део словенских политичких емиграната из Аустро-Угарске прихватио је ову идеју и формирао Југословенски одбор у априлу 1915.године. Одбор је узео на себе задатак да инострану јавност упозна с идејом уједињења јужнословенских народа у заједничку државу. Интересантно је споменути да су како у српској влади (Ђ. Вајферт, Д. Стевановић и В.У. Јовановић) тако и у Југословенском одбору (Х. Хинковић, И. Мештровић, Ф. Поточњак, В. Петровић и други) већина били масони који су усаглашавали рад на стварању заједничке државе. Покретали су часописе или пак користили постојеће²⁾ да би у њима истакнути публицисти (оп.аут. нпр. Милан Марјановић који је био масон) могли да разлажу своје идеје везане за потребу државног јединства јужнословенских народа.³⁾ Преко својих веза у масонским круговима поменути политичари су вршили пропагандну активност и путем предавања на јавним трибинама или у пробраним друштвеним круговима, што је први започео Хинко Хинковић у ложи "Fraternite De Peuples" у Француској.⁴⁾ Масони који су се налазили у власти Краљевине Србије инаугурисали су свој "стожер у Марсељу ради усклађивања јединственог дјеловања, али и ради представљања јужнословенске идеје пред савезницима...у ово вријеме српско се масонство повезало и с најудаљенијим земљама у свијету". (Ђ.Вајферт 1923:4) Најјачу пропа-

2) У циљу јачања јужнословенске сарадње и стварања заједничке државе радили су неки од познатих листова попут „Глас СХС“ и ријечки „Нови лист“).

3) Томаш Масарик је покренуо иницијативу да почне са радом часопис „Nou Europe“ који је у јавност пласирао идеје разбијања Аустро-Угарске и стварања словенских држава. Истог октобра 1916.године основано је друштво Serbian Society of Great Britain које је ширило мисли о стварању јужнословенске државе, а које су основали углавном исти људи који су покренули часопис.

4) Када су стизали у иностранство, српски масони су износили пред тамошњу браћу информације о насиљима и злочинима почињеним над окупираном народом у Србији. Српски масони посебно су апеловали на савезнике, да се скупља помоћ заробљеним и интернираним Србима. Више о томе у Ђ (орђе). В(ајферт), У емиграцији, Неимар, II/1923, 11, стр.3-11. У Иван Мужић, Масонство у Хрвата, Лаус, Сплит, 2001, стр.187.

гандну активност масони су остварили управо у Француској, чије је “слободно зидарство... било у оно доба најприступачније за третирање националних питања,” (Ђ.Вајферт 1923:4) а у чијем парламенту био је и велики број слободних зидара. У прилог стварању јужнословенске државе на рушевинама Аустро-Угарске говорили су на Западу Томаш Масарик и Едвард Бенеш. Њихова активност била је у складу са аспирацијама чешких и словачких националних тежњи да се разбије Аустро-Угарска и створи јединствена чехословачка држава. Мада је амерички председник Вудро Вилсон (оп. аут. такођер масон) био 1917.године за очување Аустро-Угарске, његову идеју је с временом променио Масарик и усмерио не само његову одлуку већ и одлуке других политичара из САД и Британије у правцу рушења Аустро-Угарске.⁵⁾ Наиме, Масарик је доказивао да Пољаци, Чехословаци и Југословени нису културно нижи од Аустријанаца и Мађара и да су зрели за политичку слободу.” (Д.Полужански1940:4-13) Стална теза Масарика и Бенеша била је да Немачку треба свести на њу саму, Аустро-Угарску поделити те створити неколико нових самосталних словенских држава, које ће ради свога опстанка бити природни помоћници Француске против Немачке експанзије на Исток. Таква политика била је и политика јужнословенских масона. Због тога је и рад Франка Поточњака, истакнутог јужнословенског политичара из Аустро-Угарске био усмерен ка томе да се створи држава Срба, Хрвата и Словенаца која би требала да буде “одбрамбеним бедемом против најезде германске, запреком стварању обруча германскога свјетског господства.”⁶⁾

Наравно, није само рад масона погодовао распаду Аустро-Угарске и стварању заједничке јужнословенске државе. Оваква теза била би претерана и неумесна. Овој ситуацији у прилог су ишла како дешавања на фронтovima тако и унутрашњи проблеми који су потресали ову државу са даљим развојем ратних дешавања. Тако је распад Аустро-Угарске био изазван и социјалним и националним немирима које су водили политичари незадовољни заједничком

5) Председник Вилсон је придобијан постепено непрекидном акцијом српских, односно југословенских политичара, посебно од краја фебруара 1917, па даље, а и од Масарика лично током 1918.године.

6) Више о идејама Франка Поточњака везаним за стварање јужнословенске државе, али и за антиримокатолички став, може се пронаћи у Франко Поточњак, Како изгледају кубни блокови које су српски масони примијели у темеље уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, *Обзор*, LXIX/1928, 87, стр.5. Иначе, овај политичар је у име Југословенског одбора отишао у САД где је учествовао на два конгреса, на којима је био заступљен велики број исељеничких организација у циљу регрутације добровољаца и скупљања финансијске помоћи. После њега, на истом задатку радили су Хинко Хинковић и Милан Марјановић.

државом, затим подршком Сједињених Америчких Држава идеји националног самоопредељења и стварања националних држава те интересима Француске која је видела у стварању Југославије и Чехословачке могућност да се подигне брана за заустављање немачког напредовања.

Сви ови разлози створили су услове за почетак уједињења јужнословенских народа у заједничку државу. Прво је Велика народна скупштина у Новом Саду састављена већином од политичких представника Срба и других словенских народа прогласила 25. новембра 1918. године уједињење Баната, Бачке и Барање са Србијом⁷⁾, да би дан касније Велика народна скупштина у Подгорици одлучила да збаци династију Петровић с власти у Црној Гори и да се Црна Гора уједини са Србијом. Потом се приступило уједињењу Државе СХС са Краљевином Србијом. Процес уједињења био је убрзан не само због националног интереса Срба из обе државе да живе у једној држави већ и с једне стране због тога што је Италија притискала да се у њену корист остваре одлуке Лондонског уговора, првенствено када је реч о присаједињењу Далмације италијанској држави, а са друге што је Хрватска била суочена с бројним проблемима: политичким, као тек настала држава нерешеног међународног статуса, затим економским, наследивши дубоку кризу ратом исцрпљене земље и коначно безбедносним, због све озбиљнијих претњи које су извирале из унутрашњих нереда. Када се водила расправа око начина на који ће се решити питање уједињења са Србијом, у свакодневним расправама избијала су два опречна става међу српским и хрватским политичарима, којима су се углавном приклањали политичари према националном опредељењу: централистички, који је тражио што тешњу сарадњу са Србијом и којем су у највећем броју били склони српски политичари из Хрватске, Босне и Херцеговине и Србије, те федералистички, који је будућу државну заједницу замишљао као заједницу у којој ће Хрватска, као саставни део Државе СХС имати већу слободу одлучивања, те којем су били склонији политичари хрватске националности.

7) Треба имати на уму да је Војводина у тадашњим оквирима (Бачка, Барања и Банат) била у саставу Државе СХС.

РАД МАСОНА НА ЈАЧАЊУ ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ЈЕДИНСТВА У ЗАЈЕДНИЧКОЈ ДРЖАВИ ОД 1918. ДО 1929.

Чим је регент Александар Карађорђевић, који је био масон,⁸⁾ прогласио 1. децембра 1918. године уједињење Србије са Државом СХС у заједничку државу, Краљевину СХС, почео је процес политичке диференцијације.⁹⁾ Он се показао јасним већ при састављању прве владе. Када је она почела да ради, процес је постао јаче изражен. Групе политичара су заузимале ставове према начину на који је извршено државно уједињење и према политичкој пракси чији је главни носиоц био Светозар Прибићевић (српски политичар из Хрватске), иначе вођа Хрватско-српске коалиције која је успела да се у Хрватској одржи на власти и током рата, упркос свом ставу о нужној потреби политичке сарадње између Срба и Хрвата која никада није била добро прихваћена од стране владајућих кругова Аустро-Угарске.

Када је реч о томе да је Прибићевић био активно укључен у начин на који је спроведено уједињење, треба имати на уму да је оно спроведено без присуства иједног од политичара и државника који су за време рата водили југословенски покрет и били најодговорнији за стварање југословенске државе.¹⁰⁾ Чак је и позиција Николе Пашића била пољуљана код регента Александра, који је почео да се више ослања на Стојана Протића и Светозара Прибићевића, него на званичне представнике - председника српске владе или председника Народног већа СХС.¹¹⁾ Тако је уједињење извршено од стране делегације средишњег одбора Народног вијећа Државе СХС на челу са Светозаром Прибићевићем и Антом Павелићем

8) Мада су неки аутори текстова о масонима тврдили да нема поузданим доказа о томе да је регент Александар Карађорђевић био масон, у прилог његовог чланства у тој тајновитој организацији тврде Уједињене велике ложе Србије. Види www.uvl.rs

9) О регулисању оснивања и рада политичких странака у Краљевини СХС – Југославији види код Урош Шуваковић, Друштвене промене и регулисање положаја политичких партија у Краљевини Србији и прве две југословенске државе, Српска политичка мисао, бр.3/2010, год.17, вол.29, стр.317-332.

10) Више о раду С. Прибићевића на уједињењу и стварању заједничке државе види код Дарко Гавриловић, Политичка активност Светозара Прибићевића у стварању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *The Shared History, Nations, States and Diasporas of the Former Yugoslavia*, Institute for Historical Justice and Reconciliation – Hague, Centar za istoriju, demokraciju i pomirenje – Novi Sad, Sremska Kamenica 2010, стр.177-194.

11) Светозар Прибићевић, нд, стр.43,44, 96,97. Више о начину на који је извршено уједињење Државе СХС и Краљевине Србије види код Гавриловић Дарко, У вртлогу национализма, Stylos, 2007, стр.143-181.

старијим и са друге стране лично престолонаследником Александром Карађорђевићем. У Београду, Делегација није преговарала, што би било очекивано у оваквој ситуацији, са србијанским и црногорским политичким представницима. Пошто су захтеви Делегације били неприхватљиви Александру¹²⁾, на брзину је сročена и прочитана 1.децембра 1918.године нова изјава (Адреса). Александар је потом, уместо болесног краља Петра, прочитао проглас о уједињењу „Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.“ Ублажени захтеви Делегације, у Адреси су претворени у „жеље“ које никога нису обавезивале на извршење. Политичка диференцијација је ускоро постала јасна. С једне стране стајали су они који су, у вези са питањем унутрашњег уређења, били за јачу централизацију, а са друге они који су унутрашњи модел заједничке државе видели у федералном односу.¹³⁾ Држава је била подељена на оне који су били за монархију и оне који су били за републиканско уређење. Идеолошке поделе су биле јасне, јер у држави су се на политичком пољу ускоро сукобиле странке које су биле националистичке, социјалистичке и комунистичке. Сирови етнички национализми, нарочито српски и хрватски, су се сукобили. Један од основних интереса српског национализма био да држава буде снажно централистички уређена и да као таква гарантује да неће доћи до одцепљења крајева у којима живи српска мањина, а хрватски национални интерес настојао је да државу учини федералистичком и да, у случају незадовољства таквом државном заједницом, омогући Хрватима да изађу из ње.

У таквој ситуацији, велика већина масона је видела нову државну заједницу као своју нову отаџбину и прионули су не само

12) Упуте Делегације, назване Напутак, предвиђале су да унутрашње уређење будуће државе одреди уставотворна скупштина, а до њеног сазива краљевску власт би обнашала породица Карађорђевић. Теоретски, уставотворна скупштина би државу могла да прогласи и републиком. Напутак је садржавао и мере којима су се покушале осигурати посебност држава које улазе у заједницу. Сви послови су требали да се деле на заједничке и посебне (земаљске, покрајинске). Тражено је да се до Устава задржи затечено историјско-територијално стање. Предвиђено је стварање Државног већа у којем би се само споразумом могли решавати сви темељни проблеми.

13) Један од истакнутих хрватских политичара и масона Анте Трумбић учествовао је у стварању заједничке државе. Мада је био именован за министра спољних послова, он је био забринут да у новој држави не дође до “покушаја пренагљене централизације”, што је сматрао негативним за будући развој државе. Због тога је са групом хрватских и српских политичара крајем 1918, организовао Југословенску демократску лигу. Програм Лиге је представљао покушај да се помири начело унитарне државе са начелом федеративног уређења. Више о томе код Драгослав Јанковић, Богдан Кризман, Грађа о стварању југословенске државе (1.1-20.12 1918), Београд 1964, стр.723 као и код Бранимир Глигоријевић, Демократска странка и политички односи у Краљевини СХС, Београд 1970, стр.25.

да је помажу кроз рад својих ложа, већ и као појединци и политичари.¹⁴⁾ Слободни зидари у Краљевини СХС су се регрутовали из економске и интелектуалне елите. Ту мисао сликовито је описао Ђорђе Вајферт у 13-ој Посланици Великог Мајстора од 5.4 1924. године: „Међу нама има: великих трговаца, обртника, привредника, производника, техничара, банкара финансијера, законодаваца и других одлучних функционера у профаном животу.“ (Ненезић 1987:397) Сагласно масонском принципу којег је истакао Марко Костренчић „масони треба да по својим склоностима улазе у разна социјална струјања, у све политичке партије...треба поради и око тога, да се истакнути и признати вође покрета и странака приближе односно придобе за масонство, па онда учине добрим масонима ...Масони треба да своју политику прожимају масонским начелима, треба да цијелу политичку и социјалну борбу управљају по масонским принципима.“(Ibidem:395,396) А ти принципи били су постављени још у „Начелима“ из 1723.године која су била састављена од три дела: Историје масонерије, Дужности и Прописа. У Дужностима стоји да масон је дужан да се повинује моралним прописима, да треба да буде искрен и поштен, да у масонске ложе не смеју се уносити никакве размирице и приватне увреде и да масонерија има за циљ да ослободи људски дух било какве тираније и менталне тортуре, за који је у средњем веку, према ставу масона, углавном била задужена Римокатоличка црква. Та црква била је проглашена непријатељем масона и у Краљевини СХС. У прилог томе сведоче и ставови ложе Максимилијан Врховац у вези са склапањем конкордата са Ватиканом где се у писму Великог мајстору каже да „се у нашој јавности готово и не чује глас против тога...Ложа Максимилијан Врховац заступа у томе питању сасвим противно гледиште, и држи да је уопће цијела наша масонерија звана да ...поради колико може више против склапања конкордата...Што се тиче вјерских односа уопће, то би нашем стајалишту највише одговарало растава цркве и државе, која тек остварује у пуном значењу ријечи начело слободе савјести...да спријемо презисање цркве на друго подручје. Таква су подручја настава и брак...

14) Од краја осамдесетих година прошлог века националистички оријентисани историчари из Србије и Хрватске настојали су у својим радовима да пренагласе утицај масона у стварању Краљевине СХС. Тврдили су да је та држава њихова идеја и њихово дело. То није била истина. Додуше, истина је да је велики број масона био укључен у рад странака које су подржавале стварање, а касније и опстанак те државе. О томе више види код Ivo Banac, *The Fearful Assymetry of War: The Causes and Consequences of Yugoslavia's Demise*, Daedalus, vol.121, no.2, *The Exit from Communism* (Spring 1992), pp.1-174 kao i u I. Banac, *Yugoslavia*, *The American Historical Review*, Vol.97, No.4 (Oct.1992), p.1099.

овдје је важно још и то , да буде загарантована слобода вјерског одређења код мјешовитих бракова...“¹⁵⁾

Још у јануару 1919.године масони су почели са радом на фузији српских и хрватских ложа.(Šestak 1921:12) Разговори су завршени 6.фебруара 1919.године одлуком да се оснује „Вел. Ложа Срба, Хрвата и Словенаца „Југославија“ која би под своје окриље узела како ложе у Србији тако и оне у Хрватској и све друге које би се накнадно основале.(Šestak 1934:65-66) На врху југословенског масонства налазио се некадашњи српски Врховни савет, који је 1919.године постао Врховни савет Срба, Хрвата и Словенаца. Суверени велики командер био је Ђорђе Вајферт, иначе велики мајстор Велике ложе СХС Југославија. Главна масонска база у Загребу, на коју се ослањало вођство југословенских масона у Београду, налазила се у ложи Максимилијан Врховац. Из ове ложе ширило се масонство у Далмацију и Словенију. Као чланови кроз ову ложу прошли су многи истакнути међуратни интелектуалци и политичари попут: Јурај Деметровић, Хинко Кризман, Грга Новак, Виктор Новак, Раденко Станковић, Фердо Шишић итд.¹⁶⁾

У политичком животу заједничке државе масони су у највећем броју били чланови Југословенске демократске странке (ЈДС), која је такођер основана 1919.године. Разлога за то је било више. Међу најважније спадају следећи: ова странка је прихватала идеју југословенства, подржавала је централистичко уређење државе које је у исто време било и гарант постојања чвршће државне заједнице, странка је била за оживотворење српско-хрватског политичког споразума, за извесне измене Устава које би допринеле стабилности државе. О томе је говорио на конгресу ЈДС из 1921.године Светозар Прибићевић, нагласивши да је гледиште те странке „политичка централизација, управна деконцентрација и самоуправна децентрализација ... Те речи јасно кажу шта странка хоће. Један народ, једну државу и једно државно законодавство.“(Демократија 1921:1) Међутим, у првој половини двадесетих година дошло је до раскола у ЈДС. Он се десио због тога што се странка парализовала на оне које је предводио Љуба Давидовић и који су били за договор са истинским политичким представником хрватског народа, а то је била Хрватске републиканска сељачка странка (ХРСС), по питању државног уређења, и оне који нису прихватили такву опцију,

15) Ставови ложе „Максимилијан Врховац“ о конкордату (1924), у књизи З. Ненезић, нд, стр.532,533.

16) Акт ложе Максимилијан Врховац у Загребу под насловом Старјешинство и часништво 1929.године, Копија у приватном власништву; АЈ фонд 100, фасцикла 5, инв.бр.20-22, код И. Мужих, нд, стр.228.

упорно се држећи централизма и унитаризма, а које је предводио Светозар Прибићевић. Његова намера је била да првенствено заштити Србе из Хрватске што је постало очито још на основу његовог предлога о административној подели земље на области. (Вапас 1988:178) Будући да ХРСС је била оштро против Видовданског устава, а није била ни за тако уређену државну заједницу Прибићевић је оштро иступао против поменуће странке.¹⁷⁾

Пошто један део масона из ЈДС, предвођен поменућим политичарем, није прихватао никакве промене устава, они су се 1924. године одцепили од странке и направили своју Самосталну демократску странку (СДС). Мада је масонска идеја била да се ради на српско-хрватској слози и да се јачају српско-хрватске политичке везе и сарадња, масони су се са поделом у ЈДС нашли подељени у два политичка тора. С једне стране били су они који су остали верни странци и који су наставили да траже унутардржавна решења на задовољство и Срба и Хрвата, а са друге они који су приступивши Прибићевићу одлучили да државу јачају у савезу са Народном радикалном странком (НРС).¹⁸⁾ Чињеница је да су се општа начела слободних зидара поклапала са начелима Светозара Прибићевића, јер „мада слободно зидарство није политичко друштво, ипак има једну политику коју наши слободни зидари не смију сметнути са ума и за коју морају бити готови подносити жртве...То је национална политика. Она се зове Отаџбина. И кад дужност према отаџбини својој спадају у ред главних дужности слободних зидара, зар има народа који не би хтио прихватити услуге њихове?“¹⁹⁾ СДС је 1927.године променила политику несарадње са хрватским странкама које су заступале федералистичке идеје и направила је коалицију са највећом хрватском странком – Хрватском републи-

17) Рудолф Хорват је 1923, формулисао све захтеве Радићеве ХРСС. Главне тачке састојале су се у томе да „Хрватска уђе у конфедерацију са Србијом...да у њој Хрватска и Србија чине савез равноправних држава. Према иностранству има то изгледати ... као Унија ... Обрана цијеле државне заједнице тражи споразум у војничким питањима...Ми Хрвати више не желимо имати заједничке новце са Србијом...” Архив Југославије, фонд Ђуре Поповића, 305-40-74, чланак С. Прибићевића под насловом Правда од 10.марта 1923.

18) Међу истакнутим члановима Прибићевићеве странке масони су били: др. Грегор Жерјав, др. Иван Палечек, др. Алберт Крамер, др. Првислав Гризигоно, др. Срђан Будисављевић, др. Јурај Деметровић, Већеслав Вилдер, др. Едо Лукинић, др. Хинко Кризман, Душан Дуда Бошковић, итд. Више о томе у књизи Д. Гавриловић, ид, стр.204.

19) Политичка делатност масона заснивала се на начелима изградње државе која значе сређивање њених унутрашњих прилика у смислу провођења конкретне националне политике унитаризма. Ти ставови су се слагали са ставовима С. Прибићевића. Због тога не изненађује чињеница да је Прибићевић као министар унутрашњих послова одобрио рад масонских ложа И потврдио њихову “Конституцију”. Више о томе код Сретен Ј. Стојковић, Слободно зидарство, његов циљ и принципи, његова прошлост и садашњост, Београд, ЛДИЈ, 2001, као и у књизи Хрвоје Матковић, Светозар Прибићевић и Самостална демократска странка до шестојануарске диктатуре, Загреб 1972, стр.106,107, 129.

канском сељачком странком – која се звала Сељачко-демократска коалиција.²⁰⁾ Тако се један део политички активних масона нашао подељен већ према томе коју је двојицу својих првака подржавао - на оне који су остали у странци уз Љубу Давидовића и оне који су незадовољни политиком странке кренули даље за Светозаром Прибићевићем.

Без обзира на ове поделе југословенски орјентисани масони су радили на јачању државе и југословенске идеологије. Према изјавама истакнутих југословенских масона, масонерија је имала запажену улогу у политичком животу Краљевине СХС. Масонерија је углавном спроводила идеје које су долазиле из већих масонских центара и настојала да под својом контролом држи целокупан јавни живот – културу и просвету, финансије и привреду, национална и патриотска удружења (Соколе, Скауте, Народну одбрану, Јадранску стражу, Удружење резервних официра, Четнике, Орјуну и друге).²¹⁾ Српска интелектуална елита и српски државотворци, заједно са великим бројем хрватских и словенаких југословенски орјентисаних политичара те већим делом јеврејске интелектуалне елите, у великом броју су били припадници југословенских масонских ложа.

Њихов рад није био само усмерен на политички живот већ је своје плодове давао и у свету културе. Међу њима посебно су се истицали у књижевности, Иво Андрић, Густав Крклец, Јован Дучић, вајари Иван Мештровић и Рудолф Валдец, историчари Виктор Новак, Васиљ Поповић и Владимир Ћоровић, као и многи други. У складу са жељама да нова држава политички заживи текли су и велики радови везани за изградњу и даљи развој главног града – Београда. Масони су у Београду и пре стварања заједничке државе оставили доста трагова у архитектури. Међу најлепшим здањима из предјугословенског доба спадају: зграда Друштва Светог Саве у улици Цара Душана²²⁾, галерија Природњачког музеја на Калемегдану²³⁾ и Капетан-Мишино здање на данашњем Студентском

20) Више о политичкој активности Сељачко-демократске коалиције види код Дарко Гавриловић, Светозар Прибићевић и Стјепан Радић у *Селјачко-демократској коалицији, Serbo-Croat Relations in The 20th Century – History and Perspectives*, Institute for Historical Justice and Reconciliation – Salzburg, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje-Novi Sad, Novi Sad 2008, стр.21-36.

21) *Uporedi Arhiv Jugoslavije (AJ)*, Beograd, Fond Masonske lože Jugoslavije, f. 15. 100-18-57.

22) Ово здање је сазиано 1914.године, по пројекту архитекте Петра Бајаловића, масона. У архитектонском смислу, оно је комбинација више стилова, али доминира српсковизантијски стил, у то доба веома заступљен у српској архитектури.

23) Ова зграда је подигнута тридесетих година 19.века. То је била прва наменски грађена зграда масонске ложе у Београду. На тој згради пиластри јасно асоцирају на стубове Јакин и Боаз који у масонском виђењу приказују двојност света – симболичко виђење два

тргу²⁴⁾. У Краљевини СХС у Београду је остављено неколико величанствених здања на којима се налазе масонски симболи. Највеће масонско здање настало у Београду између два светска рата јесте зграда Министарства поште - данашњег Поштанског музеја - у Палмотићевој број 2.²⁵⁾ Осим ове зграде подизане су и друге лепе грађевине са масонским симболима попут зграде Поште број 6 која се налази поред данашње београдске железничке станице²⁶⁾ као и кућа Дамјана Бранковића у Булевару ЈНА 2, изнад Славије²⁷⁾. Масони су за собом оставили и велику вајарску делатност у Бео-

града природе - а пет степеника на улазу представљају пет симболичних корака којима чланови помоћничког реда улазе у храм. У тој згради је 1936. године био планиран и први масонски музеј у Београду. Више о томе код Зоран Љ. Николић, Масонски симболи у Београду, Београд, Службени гласник, 2010.

- 24) Капетан Миша Анастасијевић био је слободни зидар. Ова зграда је подигнута 1863, а првобитно је капетан Миша планирао да то буде његова приватна палата, да би током изградње капетан Миша одлучио да зграда буде задужбина отечеству. Грађевина је обликована у духу романтизма. Њена архитектура представља стилску мешавину романоготских, ренесансних и српско-византијских градитељских традиција. Више о томе код Бранко Вујовић, Београд културна ризница, ИДЕА И Војноиздавачки завод Београд, 2003.
- 25) Са врха зграде, која доминира овим делом града, јасно "гледају" наизменично симболи троугла и виска, док су шестар, висак и троугао доминантни и са свих сегмената ограде. Стилизовани део шаре која краси велики део здања такође показује исте испреплетене симболе, што ову прелепу зграду очигледно и без икакве сумње сврстава у најупечатљивије објекте са масонским обележјима у Београду. Испред улаза у здање остали су симболи примерени духу времена када је зграда и настала. Тако данас изнад улаза стоји грб са симболима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Здање Министарства пошта пројектовао је познати предратни архитекта Момир Корунковић, један од истакнутих чланова масонске организације тог доба. Изградња је окончана 1930. године. Више о томе код Б. Вујовић, нд.
- 26) Многобројни су Корунковићеви архитектонски потписи на граду, а један од најупечатљивијих била је зграда која је претходила данашњој Пошти број 6 која се налази поред београдске Железничке станице. Та зграда имала је необичну судбину, јер су делови фасада страдали током немачког и савезничког бомбардовања у Другом светском рату, па је после тога, а у стилу новонасталих политичких и културних времена остала конструкција Корунковићевог здања, али је њена спољашност била значајно осиромашена, приближавајући се соцреалистичком изгледу. Стари записи говоре да је и та зграда, баш налик овој, у Палмотићевој улици, била препуна симбола који су неупућеним Београђанима оног времена деловали нејасно, али су слободни зидари умели лако да их препознају. www.новости.рс Зоран Љ. Николић, Бисери слободних зидара. Вечерње новости од 18.4.2004.
- 27) До самог рата Дамјан Бранковић је био велики беседник Велике ложе Југославије, и са тог места се повукао, не напуштајући слободне зидаре. Архитектуру своје куће, која је изграђена 1928. године, у потпуности је подредио својој припадности слободним зидарима. Само здање је, у духу академизма, пројектовао Драгиша Брашован. Одмах изнад улазних врата у зграду налази се рељеф, изнад којег доминира пирамида са "оком свевидећим", чије значење је доминантно код масона. Сунчеви зраци обасјавају силуете две жене, од којих је једној на рамену сова, симбол сталне будности, а другој је у руци огледало, које представља интроспекцију, самоспознају. На згради се налази још много медаљона и минијатурних фигура које се симболички односе на масонерију, односно на ученичке стадијуме у духовном масасавању слободног зидара. www.новости.рс Зоран Љ. Николић, нд.

граду у првим декадама 20. века. Међу споменицима онима који су били масони истичу се споменици Риги од Фере²⁸⁾ и Доситеју Обрадовићу²⁹⁾. Најмонументалније вајарско, али и архитектонско дело које се доводи у блиску везу са масонима је Споменик незна- ном јунаку на Авали. Аутор овог споменика је већ споменути Иван Мештровић који се крајем тридесетих година 20. века разочарао у југословенску идеју тако да је чак за време Другог светског рата отворено комуницирао са Антом Павелићем, поглаваром Независне државе Хрватске.³⁰⁾ Овај вајар оставио је Београду још један споменик, а то је Победник на Београдској тврђави³¹⁾ који је подигнут у част победе Србије у ратовима против Османлијског царства и Аустро-Угарске од 1912 до 1918. године. Велика градитељска и уметничка активност слободних зидара у Београду није била за чуђење. Овај град је био домаћин Великог међународног масонског конгреса 1926. године. Пун назив тог окупљања био је Манифестација светског слободног зидарства у корист мира, а рад Конгреса се одвијао под председништвом великог мајстора Ђорђа Вајферта.

КРИЗА У СРПСКО-ХРВАТСКИМ ОДНОСИМА И УНУТАР ХРВАТСКЕ МАСОНЕРИЈЕ У КРАЉЕВИНИ СХС

Политички живот у Краљевини СХС карактерисало је постојање великог броја странака које су се разликовале по националном и верском принципу, а на чијем челу су се налазиле вође већином харизматског типа.³²⁾ У светлу српско-хрватских односа треба ис-

28) Грчки револуционар из друге половине 18. века чије се припадништво слободозидарском реду везује за грчку Хетерију која је била блиска слободним зидарима, али и за чланство у првим београдским ложама.

29) Споменик је подигнут 1914, а извајао га је Рудолф Валдец, такођер масон.

30) Да би се подигао овај споменик требало срушити средњовековни град Жрнов на Авали и зарубити врх. Стару грађевину са врха планина је елиминисала Војска Краљевине Југославије. Радови су трајали од 1934, до 1938. године. Споменик је изграђен у виду маузолеја са каријатидама који представљају жене у народним ношњама из свих крајева Југославије. Србија се разликује од других учесница Првог светског рата по томе што оне имају споменике незнамом војнику, а Србија споменик незнамом јунаку. Више о томе код Б. Вујовић, нд.

31) Споменик Победник је свечано откривен 1928. године, поводом прославе десетогодишњице пробоја Солунског фронта и победе Србије у ратовима од 1912. до 1918. године. Споменик и плато испод њега дневно посети више од 5.000 туриста. Победник је најфотографисанији и најпопуларнији београдски споменик.

32) Више о харизматском типу види код Ђорђе Стојановић, Дарко Гавриловић, Од модерне парадигме вођства ка пост-модерној парадигми вођства, Српска политичка мисао бр.1/2011, год.18, вол.31, стр.11-38.

таћи да су се сукоби водили првенствено у вези са обликом владавине и унутрашњим државним уређењем. Док је већина Срба окупљених око ЈДС и НРС подржавала централистичко уређење и монархију верујући да ће на тај начин држава бити чвршћа и моћи да снажније обезбеди Србима да ће живети у једној држави, дотле су Хрвати већином давали подршку републиканском уређењу и федералистичком концепту желећи да за себе задрже већа права. Мада су неки хрватски политичари подржавали стварање Краљевине СХС, сматрајући заједничку државу најбољим решењем за Хрватску, они су се ипак разликовали у својим ставовима о уређењу нове државе. Тако је на пример Хрватска заједница, утемељена 1919. године, тражила федеративно уређење нове државе (међу њеним члановима били су Анте Трумбић, Матко Лагиња, Анте Павелић старији).³³⁾ Хрватска пучка сељачка странка, касније републиканска (ХРСС), коју је водио Стјепан Радић, тражила је стварање хрватске државе унутар федеративно уређене југословенске заједнице која не би требала да буде монархистичка. И коначно, Хрватска странка права је одбацивала било какву заједничку јужнословенску државу опредељујући се за стварање самосталне хрватске државе. У Хрватској се јавила и социјалистичка идеја коју је најснажније заступала Комунистичка партија Југославије.

Будући да је Устав државе, изгласан у јуну 1921. године, озаконио дотадашњи централизам и унитаризам, а на изборима ХРСС добила огромно поверење хрватских бирача, било је јасно да ће главни проблем Краљевине СХС бити борба централистичких и федералистичких снага. Радић је био истински вођа федералистичких снага и у наредних неколико година. На изборима 1923. године узео је велики број гласова Хрвата из Хрватске и Босне и Херцеговине којима су се надали припадници Хрватске заједнице и Демократске странке. Чак и када су у питању били гласови забрањене Комунистичке партије, Радић је имао значајну предност.³⁴⁾ До промене Радићевог односа према централизму дошло је 1925. године након што је овај политичар безуспешно лобирао на Западу и Истоку за федералистичко преуређење државе и након што се нашао у затвору наизглед без маневарског простора. Међутим, Радић је признав-

33) Ставови Анте Трумбића потпуно су се приближили ставовима Стјепана Радића до 1923. године. У прилог томе сведочи писмо Радића које је 26.8 1923. послао Трумбићу где између осталог каже да га је Сер Едвард Бојл питао за Трумбића „ваљда пети пут, је ли се Ви слажете с мојом политиком и колико. Ја сам одговорио, да сте Ви безувјетно за то, да Хрватска и хрватски народ сачувају своју државну и народну индивидуалност ...“ Свеучилишна књижница у Сплиту, легат А. Трумбића, писмо С. Радића А. Трумбићу, 26.8 1923.

34) Свеучилишна књижница у Сплиту, легат А. Трумбића: Писмо Ивана Лорковића Анти Трумбићу од 14.2 1923.

ши династију Карађорђевић и Видовдански устав³⁵⁾ не само изашао из затвора већ је ушао у владу са НРС. Тада је то изгледало као победа НРС и династије Карађорђевић. Па ипак, није било тако. Ве-ома брзо Радић је изашао из владе, почео је да критикује власт и на политичкој сцени је привукао себи Прибићевићеву странку која је била одбачена оног тренутка када је постало изгледно да ће Радићева странка и НРС саставити владу. Будући да је Прибићевић био политички осветољубив човек, а да га је избацивање из владе зарад састављања прве српско-хрватске владе, у којој су се нашла два изразита национална лидера – Пашић и Радић – осамило на политичкој сцени и разочарало у краља Александра Карађорђевића са којим је на брзину прогласио Краљевину, овај политичар је, постепено до 1927.године, почео да се окреће Радићевој странци која је коалицију са СДС оберучке прихватила. Прихватање Прибићевића био је атак на дотадашње релативно јединство српских политичара по питању српских националних циљева, а са друге, можда Радићев предах, у намери да се касније покуша доћи до федеративног преуређења државе.(Гавриловић 2007:219)³⁶⁾ Радићев потез изазвао је тренутни прекид сарадње са Хрватском заједницом, али је зато Радићу донео сарадњу са Прибићевићем – представником већине Срба из Хрватске. Тако је створен „пречански фронт“ који је Радићу давао велики легитимитет у даљим акцијама везаним за унутрашње преуређење државне заједнице као и у борби за хрватске националне интересе.

Као што је ово питање довело до подела у политици тако је изазвало раздор и у масонству, мада ни изблиза тако велик као на политичкој сцени. Очигледан сукоб међу масонима у Хрватској, који је тињао још од времена преношења седишта ложе „Љубав ближњега“ из Сиска у Загреб 1903.године, у коме су се поларизовали они масони који су апсолутно веровали у јединство порекла и будућност Срба и Хрвата и они који нису били заинтересовани за било какве везе између ова два народа. Са стварањем Краљевине СХС овај сукоб стремио је ка врхунцу. Још од 1919.године, југословенски орјентисани масони су радили на онемогућавању рада и политичких акција оних масона из Хрватске којима југословенска идеја није била блиска.(И.Мужић 2001:211-239) У прилог томе говори и чињеница да је у ложи „Љубав ближњему“ у Загребу било хрватских националиста који нису хтели уједињење, а међу којима су се истицала браћа Домац Јулије и Бранко, адвокати из Загреб.

35) Радићева странка је променила име у Хрватска сељачка странка одрекавши се републиканства. Vladko Maček, In The Struggle for Freedom, New York 1957, p. 105.

36) Д. Гавриловић, нд, стр.219.

Они су се резервисано односили према стварању Југославије и јужнословенског уједињењу.³⁷⁾ Одроз политичке кризе огледао се и међу масонима и то тако да су међу „незадовољницима“ била двојица истакнутих масона који су током Првог светског рата улагали велике напоре у стварању заједничке државе – Франко Поточњак и Хинко Хинковић. (Ибидем) Поделе међу масонима биле су очите и по питању југословенског националног предзнака масонства. Тако на пример, један део хрватских масона окупљених у Загребу у ложи Прометеј 1926. године истакнуо је у њеној декларацији на дан инсталације „да не постоји национално, па тако ни југословенско масонство, већ само масонство у појединим земљама.“ (Гласник 1926:10-11) По истој декларацији „Савез слободних зидара је интернационално братство... Зато ложа „Прометеј“ стоји на стајалишту, да нема тако зване југословенске масонерије, него има масонерије у Југославији ...“³⁸⁾ Таква начелна изјава била је заправо критика политичког ангажовања Велике ложе Југославија. Да је политика била камен спотицања међу масонима потврдили су и догађаји у периоду од 1925 до 1927. године када је један део масона из Хрватске све више тражио одвајање масонства од политике да би 1927. године основали Велику ложу Либертас у коју су ушле постојеће три ложе (Љубав ближњега, Прометеј и Амицитиа) које нису биле под заштитом Велике ложе Југославија. Они су тражили признање од англосаксонског масонства, избегавајући националну компоненту у масонерији а тражећи решење у вери и философији. Међутим, енглеска Велика ложа признала је 1930. године Велику ложу Југославија која је критиковала некадашњу загребачку браћу да се „враћањем езотерици ругају сувременој науци и њеним несумњивим тековинама... то је збир праелемената људског мудровања и надмудривања у излагању нагона, низа веровања и пророчанстава...“³⁹⁾ У овај унутармасонски, а у суштини српско-хрватски сукоб били су увучени и Јевреји масони. Хрватски масонски дисиденти имали су интерес да у свом кругу истакну Јевреје и да их погурају у том смеру зато јер је тим Јеврејима масонима југословенски национализам био далек и нису могли да се идентификују са њим. Због тога су од стране југословенски орјентисаних масона долазиле антисемитске изјаве које су показале „дух вјер-

37) Елаборат УДБ-е у Загребу од 23.1.1958. године, пописи живих масона у Загребу, Осиеку, Карловцу, Сушаку, Сплиту и Дубровнику (Настанак и развој масонерије у Хрватској) код И. Мужих, нд, стр.541.

38) АЈ, Ф 100 - Декларација ложе Прометеј поводом њене свечане инаугурације од 17.6.1926.) у књизи З. Ненезић, нд, стр.377.

39) Говор Дамјана Бранковића одржан на годишњој скупштини Велике ложе Југославија 23.3.1930 у Београду, с.4, у књизи И. Мужих, нд, стр.235.

ске нетрпељивости, који је без ичијега изазова избио...“(Ненезић 1987:378) Изгледа да је симболична Велика ложа Либертас, након тога, основана под заштитом Велике националне мајке *Zu den drei Weltkugeln* у Берлину.⁴⁰⁾ Да су националне побуде биле присутне у расцепу између југословенског и хрватског масонства потврдили су ставови неких хрватских чланова 1941.године. У једном њиховом писму које је упућено поменуте године поглавнику Анти Павелићу истиче се, како је та Велика ложа „била увијек жариште хрватског родољубља и да су се у њој окупљали Хрвати, који су гајили наду у боље дане.“⁴¹⁾

* * *

Од када су почетком 20.века у све већем броју српски и хрватски политичари југословенског опредељења почели да улазе у редове слободних зидара ова организација је, сходно томе, почела све више да се окреће српско-хрватској сарадњи. Рад на српско-хрватској слози постајао је све јачим, а кулминирао је када су се масони са великом преданошћу посветили прво стварању а потом изградњи заједничке државе – Краљевине СХС. Између два светска рата, на простору Југославије, масони су исказивали већином јединство и слогу када је било речи о заштити и напретку заједничке државе. Своје духовне потенцијале узидали су у свет културе и науке. Ипак, не сме се сметнути са ума да је масонерија била у исто време покретач и средство у раду хрватских и српских политичара не само на успостављању сарадње до 1918.године већ и на стварању заједничке државе и њеном даљем животу. Покретач је била утолико што је у циљу стварања заједничке државе на располагање у раду на јачању српско-хрватске сарадње стављала своје интелектуалне потенцијале, материјална добра и часописе. Средство је била утолико што су у њене редове улазили и они који су видели масонерију као објекат у сопственој политичкој борби који ће јој помоћи да остваре одређене политичке циљеве. Због политичке поларизације која је уследила у вези са поделама насталим по питању да ли држава треба да буде централистичка или федералистичка и да ли треба да буде монархија или република, дошло је

40) Детаљан извештај о материјалу немачке обавештајне службе који је писан у Берлину 23.5 1939, св.4, АЈ, фонд 100, доноси у књизи И. Мужих, нд, стр.235.

41) Јаков Блажевић, Тражио сам црвену нит, Загреб 1978, стр.179. На овај извор као реалну процену не можемо у целости да се ослонимо. Треба имати на уму да је „Католички Тјединик“ 15.јуна 1941.године писао да су „Срби највећи непријатељи Хрвата, а да су Жидови и масони највећи непријатељи цијеле Европе.“ Више о томе у *American Political Science Review*, Vol.56, No.4 (Dec., 1962), p.1021.

до подела и међу масонима. На жалост, по масоне, мало ко се сећао мисли масона Адолфа Михалића о томе како он није хрватски масон, како је само рођен у Хрватској, а да је у ствари само слободни зидар. Такав космополитизам у редовима масона, који је долазио од човека који је давао подстицај сарадњи Хрвата и Срба, био је све ређа појава од када је створена заједничка држава, а посебно када је извршен атентат на хрватске посланике у Народној скупштини 20.6 1928.године, те 6.1 1929.године окончан вишестраначки живот Краљевине СХС и заведена диктатура краља Александра. Атентатом на посланике и проглашењем диктатуре јаз између српских и хрватских политичара се још више продубио и поделио један део масона, да би тек деломично био ублажен, након државног насиља и антирежимских расположења године 1939, када су председник владе Драгиша Цветковић и вођа ХСС – Владко Мачек потписали споразум којим је створена Бановина Хрватска. Мада је овај споразум нападан од стране екстремиста са обе стране, он је представљао помирљиво решење. Очито, опасност предстојећег рата и могућност да Немачка искористи хрватско незадовољство по узору на словачко код цепања Чехословачке било је довољно да се прихвати већина Мачекових услова за споразум⁴²⁾ који је поживео до слома Краљевине 1941.године.

Darko Gavrilovic

MASONIC INFLUENCE ON THE CREATION AND POLITICS OF SHS

Summary

The author will work on the basis of the relevant archives and the literature that examines the development of Freemasonry among the Serbs and Croats to 1929 as well as the correlation between them with a strengthening of the Serb-Croat political connections. The paper will analyze the problems of creating the South Slav state, the concept of interior design, its development and internal political conflict and the processes associated with these events among the Masons.

Keywords: Freemasons, the Serbs, the Croats, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, unitary state, federalism.

42) Према споразуму створена аутономна Бановина Хрватска у чији састав су ушли крајеви настањени великим бројем Хрвата: дотадашња Савска и Приморска бановина, котареви Дубровник, Шид, Илок, Брчко, Дервента, Градачац, Травник И Фојница. Бановина је добила широку аутономију у унутрашњим пословима, за које је предвиђен и сопствени буџет. Заједнички су остали послови државне безбедности, промет и спољна трговина. Врховну власт у бановини обнашала су бан и Сабор.

ЛИТЕРАТУРА

Архивска грађа

Необјављена

Архив Југославије, фонд Буре Поповића.

Свеучилишна књижница у Сплиту, легат А. Трумбића.

Објављена

Јанковић Д, Кризман Б (1964), Грађа о стварању југославенске државе (1.1-20.12 1918), Београд, Институт друштвених наука.

Периодика

Вечерње новости од 18.4 2004 www.новости.рс

Гласник II/1926

Демократија, 709/6.11 1921.

Неимар, II/1923

Обзор, LXIX/1928

Шестар, I/1921

МЕМОАРИ

Блажевић Ј, (1978) Тражио сам црвену нит, Загреб, „Загреб“

Прибићевић С, (1990) Диктатура краља Александра, Загреб, Глобус.

Монографије, расправе, чланци

Банац И, Национано питање у Југославији (поријекло, повијест, политика), Загреб, Глобус, 1988.

Ванас I, (Spring 1992) The Fearful Assymetry of War: The Causes and Consequences of Yugoslavia's Demise, Daedalus, vol.121, no.2, The Exit from Communism: 141-174.

Ванас I, (Oct.1992) Yugoslavia, The American Historical Review, Vol.97, No.4: 1084 - 1104.

Вујовић Б, Београд културна ризница, ИДЕА И Војноиздавачки завод Београд, 2003.

Гавриловић Д, (2007) У вртлогу национализма, Stylos, Нови Сад.

Гавриловић Д, (2008) Светозар Прибићевић и Стјепан Радић у Селачко-демократској коалицији, Serbo-Croat Relations in The 20th Century – History and Perspectives, Institute for Historical Justice and Reconciliation – Salzburg, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje-Novisad, Novi Sad: 21-36.

Гавриловић Д, (2010) Политичка активност Светозара Прибићевића у стварању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, The Shared History, Nations, States and Diasporas of the Former Yugoslavia, Institute for Historical Justice and Reconciliation – Hague, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje – Novi Sad, Sremska Kamenica: 177-194.

Гавриловић Д, (2011) Рад слободних зидара на српско-хрватској сарадњи до почетка Првог светског рата, рад изложен на међународној научној конференцији, “The First World War and Balkan Knot, Belgrade.

Глигоријевић Б, (1970) Демократска странка и политички односи у Краљевини СХС, Београд, Институт за савремену историју.

- Матковић Х, (1972) Светозар Прибићевић и Самостална демократска странка до шестојануарске диктатуре, Загреб, Свеучилиште у Загребу, Институт за хрватску повијест.
- Маџек V, (1957) *In The Struggle for Freedom*, New York, Pennsylvania State University Press.
- Мужић И, (2001) Масонство у Хрвата, Сплит, Лаус.
- Ненезић З, (1987) Масони у Југославији (1764-1980), Београд, Народна књига.
- Николић З, (2010) Масонски симболи у Београду, Београд, Службени гласник.
- Полужански Д, (1940) Масарикова Нова Европа, Нова Европа, књ. XXXIII, бр.1, од 26.1. 1940.
- Радаковић М, (2011) Народ и нација – теоријске школе и правци, Политичка ревија, год.(XXIII) X, вол.30, бр.4/2011:1-18.
- Стојановић Ђ, Гавриловић Д, (2011) Од модерне парадигме вођства ка пост-модерној парадигми вођства, Српска политичка мисао бр.1, год.18, вол.31:11-38.
- Стојковић С. Ј, (2001) Слободно зидарство, његов циљ и принципи, његова прошлост и садашњост, Београд, ЛДИЈ.
- Шуваковић У, (2010) Друштвене промене и регулисање положаја политичких партија у Краљевини Србији и прве две југословенске државе, Српска политичка мисао, бр.3/2010, год.17, вол.29:317-332.

Resume

At the beginning of 20th century, political ideas of the Slavs politicians and Slavs who were Freemasons, in connection with break up of Austro-Hungarian Empire and the creation of the Slavs nation-states coincided successfully. Therefore, there has been a joint effort to create a Slavic state. One of the countries that emerged from that cooperation was Kingdom SHS. After creating a common state, the Croatian-Serbian relations became more complicated. Croats were dissatisfied with established centralism, instead of their efforts to create country on principles of federalism. Same as the situation became worst between Croat and Serbian politicians, disagreements about internal organisation of the state have emerged among the Masons. Nevertheless, a large number of Masons done a great work which stimulated the economic development of the country, same as the culture have made considerable fruits of many Masonic artists and writers.

* Овај рад је примљен 23. октобра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. децембра 2012. године.